

DANSK IMPORTREGULERING GENNEM 15 AAR

AF ESTER BOSERUP

DEN 30. Januar 1932 indførtes Importregulering i Danmark ved en Lov med to Maaneders Gyldighed. Siden da er der forløbet 15 Aar, og Loven er forlænget med større eller mindre Ændringer ialt 18 Gange, og der er for en nøgtern Betragtning intet der tyder paa, at den bliver mindre nødvendig i Fremtiden end i Fortiden.

Efterhaanden som Importreguleringen saaledes maa betragtes ikke som et midlertidigt Fremmedelement, men som en varig Bestanddel af dansk Økonomi, rejser det Spørgsmaal sig, om de Former, Importreguleringen har faaet her i Landet, og som i høj Grad bærer Præg af, at man har ment at have at gøre med en kortvarig Foreteelse, er hensigtsmæssige. At belyse dette har været Hovedformaalet med den følgende Gennemgang af Importreguleringens Udviklingshistorie.

I. KRONEKURS OG HANDELSPOLITIK

1. Periode. Valutakontorets Oprettelse.

Det vilde føre for vidt at komme ind paa den internationale Baggrund for den Restriktionspolitik, der i de fleste Lande satte ind i Aarene 1931—32. Foruden talrige Toldforhøjelser gennemførte 15 europæiske og nogle oversøiske Lande i disse Aar Import- og Valutarestriktioner med det Formaal at begrænse Importen. Danmark var det niende europæiske Land, der indførte saadanne Restriktioner. Det danske System hørte til de mest omfattende, men var dog i Princippet af samme Art som de øvrige Landes.

Verdenskrisens første Periode befriede som bekendt Danmark for de Valutavanskeligheder, som Landet uafbrudt havde maattet kæmpe med i Tyverne, fordi Raavarepriserne i den internationale

Krisens første Fase faldt langt stærkere end Priserne paa vore Eksportvarer. I 1931 udviklede Forholdet mellem Im- og Eksportpriserne sig imidlertid stærkt til Ugunst for Danmark, samtidig med at Faldet i Eksportmængderne forstærkedes, og i September dukkede da Valutavanskelighederne op paany. Nationalbankens Diskonto, der var nede i $3\frac{1}{2}$ ‰, hævedes i to Tempi til 6 ‰, og af Hensyn til Landbruget fulgte den danske Krone Sterling nedad, da denne Valuta i Maanedens Slutning forlod Guldet. I de følgende Maaneder strammedes Kreditten stadig ved Cirkulærer fra Nationalbanken, men der raadede stor Usikkerhed om den fremtidige Kurs- og Rentepolitik, saaledes at Frygt for yderligere Fald i Kronen skabte Uro hos baade Importører og Eksportører. De første forcerede Vareimporten og navnlig dennes Betaling, medens de sidste holdt Eksportvaluta tilbage i Udlandet, saaledes at Bankerne hele Efteraaret igennem fik meget svært ved at skaffe tilstrækkelig udenlandsk Valuta til Betaling af Importen.

I Midten af November enedes de fire store politiske Partier om at hæve den officielle Sterlingkurs til 18.16 Kr., svarende til den gamle Sterlingparitet og at fastholde denne Kurs. Samtidig gennemførtes et Paabud om Hjemtagelse af Eksportvalutaen og et Paabud til Bankerne om fortrinsvis at benytte den forhaandenværende Valuta til Betaling af de vigtigste Varer. Venstre, der hele Tiden havde været Modstander af Valutarestriktioner, gik med hertil, fordi Partiet frygtede, at en Hævning af Kursen ud over den gamle Sterlingparitet kunde virke ophidsende i Dominions og maaske ogsaa i det engelske Landbrug, men Venstres Tilslutning gjordes betinget af, at der ikke indførtes egentlig Afleveringspligt med Tvangskurs paa den afleverede Valuta, og at der iøvrigt ikke indførtes Restriktioner overfor Importen (med Undtagelse af nogle Toldforhøjelser og Importforbud for enkelte udprægede Luksusvarer).

Ved Bedømmelsen af Valutavanskelighederne maa det erindres, at de i ikke ringe Grad var fremkaldt af Panik og Spekulation paa Grund af Usikkerheden om hele den fremtidige Politik. Naar der ustandselig gik Rygter om kommende Kronesænkning, yderligere Kreditstramning, Toldforanstaltninger og Importforbud, er det ikke saa mærkeligt, at Efterspørgslen efter fremmed Valuta langt oversteg Udbuddet. Handelsbalancen for 1931 viste det efter vore nuværende Erfaringer lidet skræmmende Underskud paa 135 Millioner Kroner, hvilket ikke kunde tvinge til saa vidtgaaende

Foranstaltninger, som en Regulering af Importen af hver eneste Vare var.

Det var da heller ikke nogen yderligere akut Skærpelse af Valutavanskelighederne, men en meget alvorlig Skærpelse af den handelspolitiske Situation, der gav Anledning til Gennemførelsen af Importreguleringen. Den 19. Januar 1932 blev Tolden for alt Smør indført til Tyskland fra Danmark udover en aarlig Mængde af 5000 Tons ($\frac{1}{6}$ af vort hidtidige Eksportkvantum) omtrent tredoblet. Dette fik Venstre til fuldstændig at slaa om fra det Standpunkt, Partiet havde indtaget i November, og kræve omgaaende Kontrol med hele Vareindførslen.

Venstres daværende Leder, *Madsen-Mygdal*, gik til Udenrigsministeren og »krævede en Valutaordning i Lighed med den, der blev gennemført, hævde, at vi ikke havde mere Valuta at købe for i det enkelte Land end vedkommende Land havde købt for hos os«. (*Christmas Møller* i Folketinget 16. Marts 1932). Om dette Forslag blev der optaget Forhandlinger med samtlige Erhvervsorganisationer og de store politiske Partier og disse Forhandlinger endte med Enstemmighed om, at der skulde oprettes en Valutacentral til Regulering af den samlede Vareindførsel.

Det eneste alternative Forslag kom fra de konservative, der under Henvisning til, at de tyske Kontingenteringer var et Brud paa Mestbegunstigelsesaftalen med Danmark ønskede en Opsigelse af Handelstraktaten med Tyskland og betydelige Toldforhøjelser, dels som Repressalier overfor Tyskland, dels som Middel til at skaffe Ligevægt paa Handelsbalancen. Det konservative Synspunkt blev klarest fremsat af *Jul. Schovelin* ved Lovens Behandling i Landstinget:

»Det Problem, der foreligger, er egentlig slet ikke et Valutaproblem, men i sin Kerne et handelspolitisk Problem . . . . Det eneste, vi klammer os til i Handelstraktaterne af Begunstigelser, nemlig den saakaldte Mestbegunstigelse, er en falmet Skønhed . . . . en afblomstret Rose . . . . Vi staar nu for Tysklands Vedkommende overfor et Enten-Eller. Enten maa vi betragte Kontrakten som misligholdt . . . . og opsige Traktaten. Det er det Raad, vi har givet, og vi har tilføjet, at der intet er saa galt, at det ikke er godt for noget, saa hvor haardt et Slag de tyske Toldbestemmelser overfor vor Smørudførsel i sig selv end er, kunde de have og vil fremdeles have det Gode, at de giver os en rimelig Anledning til at opsige Handelstraktaten og derigennem skaffe os frie Hænder til den Forhandling med England, som er af saa afgørende Betydning for hele Landbrugets Ve og Vel. Eller man kan vælge den anden Eventualitet . . . . at vi bøjer os for den Fortolkning, man fra tysk Side har givet af Mestbegunstigelsesklausulen, men

den aabner os Perspektiver til at behandle et Forhold som dette paa en helt anden og naturligere Maade (end gennem det forelagte Forslag, E. B.) nemlig for Eksempel gennem en aaben og klar Kontingentering.«

Det konservative Forslag vandt dog absolut ingen Genklang. Dels nærrede de andre Partier en almindelig Modvilje mod Told, som ansaas for prisfordyrende og vanskelig at komme af med igen (herved viste den sig jo senere ikke at adskille sig saa meget fra den direkte Importregulering), dels ansaa de den direkte Importregulering for handelspolitisk mere effektiv og hurtigere virkende, og endelig var de bange for at gaa til aabenlys Diskriminering og Handelskrig med Tyskland. Betænelighederne kommer klart til Udtryk i daværende Udenrigsminister *Munchs* Tale i Nationaløkonomisk Forening den 23. Februar 1932:

»En Fremgangsmaade, der fremkaldte Opsigelse af Handelstraktaterne, vilde føre til end stærkere Afspærringsforanstaltninger, ugunstige for vore Hovedvarer. Der vilde rimeligvis tabes meget mere end vindes derved. Man har talt om en Art Kamppolitik med Trusler om Afspærringsforanstaltninger, der skulde ramme ande Landes Industri, saa disse Lande af Hensyn dertil skiftede Politik. Det er naturligt, at Lande, der spærrer vore Varer ude, maa komme til at føle Følgerne i Formindskelse af vore Køb hos dem; selve Nødvendigheden fremtvinger det. Men lægge an derpaa med Afspærringsforanstaltninger, true højlydt dermed, ja det kan maaske udløse visse Stemninger, men det kan ikke bringe de Resultater, adskillige tror.«

Naar Regeringen i fuld Overensstemmelse med alle de store politiske Partier og med samtlige Erhverv (ogsaa Grosserersocietetet) valgte Importreguleringen som Vej ud ad den vanskelige Situation, var det dog naturligvis ikke alene udfra de handelspolitiske Hensyn. Det bidrog ogsaa til Afgørelsen, at man ikke saa andre Muligheder for at klare de valutamæssige Vanskeligheder. Det er nævnt, at man ikke vilde gribe til Toldforhøjelser, og at selv Venstre ikke turde gaa ind for en stærkere Kronesækning af Frygt for yderligere Repressalier fra engelsk Side. Men det kan paa den anden Side heroverfor anføres, at blot et Par Maaneder senere skiftede Venstre Standpunkt under Pres af Kronesækningpropagandaen fra L. S. og fik hele Rigsdagen med til yderligere Kronesækning. Denne Vej kunde vel da ogsaa have været forsøgt i Januar, hvis ikke de handelspolitiske Hensyn havde talt afgørende for at følge Importreguleringens Vej. En yderligere Stramning af Kreditten kom derimod ikke paa Tale; tværtimod regnede man det fra alle Sider for en af Hovedfordelene ved Importreguleringen, at man ved dens Hjælp skulde kunne slippe ud af den meget stramme Kreditpolitik, der havde været ført siden September 1931,

og som dels bidrog til at skærpe Krisen for Erhvervene, dels — paa Grund af sine Virkninger paa Obligationskurserne — ansaas for skadelig for Danmarks Anseelse i Udlandet.

En Regulering af Vareindførslen stod derfor som det Middel, der bedst paa kort Sigt kunde bringe Betalingsbalancen i Orden, og det var de kortsigtede Synspunkter, der var afgørende. Alle følte sig usikre overfor den fremtidige Udvikling, blandt andet fordi man frygtede den til den følgende Sommer berammede Ottawakonferences Indvirkning paa vor Økonomi, og man udskød derfor de mere langsigtede Problemer til Fremtiden. Derfor fik Loven kun Gyldighed for to Maaneder og betegnedes fra alle Sider udtrykkeligt som et Eksperiment.

Valutaloven af Januar 1932 fastsatte Tvangsaflevering af al Eksportvaluta til den officielt noterede Kurs. Endvidere gjorde den al fremtidig Vareindførsel betinget af Valutaattest udstedt af et under Nationalbankens Ledelse oprettet Valutakontor, der skulde være under stadigt Tilsyn af et af Rigsdagen et halvt Aar tidligere nedsat Valutaudvalg under Handelsministerens Forsæde. Denne Bestemmelse om Tilsyn gennemførtes i Praksis saaledes, at Handelsministeren altid ved Lovens Administration rettede sig efter Flertalsbeslutninger i Valutaudvalget.

Om de Principper, Loven skulde administreres efter, sagde Loven iøvrigt blot, at der forlods skulde stilles den nødvendige Valuta til Raadighed for Eksporterhvervene, og at de produktive Erhverv paa Hjemmemarkedet derefter skulde have en Fortrinsstilling ved Valutaens Fordeling.

2. Periode. Indtil Verdenskrisens Ophør.

Kronekursen. Oprettelsen af Valutakontoret skabte ikke Ro om Kronen. Dette skyldtes ikke manglende Muligheder for ved Importreguleringens Hjælp at holde Kronens ydre Værdi, selvom Loven naturligvis maatte løbe i nogen Tid, før de fulde Virkninger viste sig paa Betalingerne, da tidligere kontraherede Varer skulde tages ind og allerede indførte betales. Aarsagen til Uroen om Kronen, og til at denne i Løbet af 1932 faldt jævnt for endelig ved Kanslergadeforliget i Januar 1933 at blive nedsat til 22,50 Kr. pr. £, var det politiske Pres fra Landbruget, hvor den stærkt voksende L. S.-Bevægelse drev en heftig Agitation for yderligere Kronesænkning. Dette fik Venstre til at overvinde sin Frygt for engelske Repressalier og efterhaanden stille sig paa det Standpunkt, som sejrede ved Kanslergadeforliget, at man kunde gaa

op til en Sterlingskurs paa 22,50, som svarede til Dominionvalutaernes Sænkning overfor Sterling, men saa heller ikke længere. Ellers, frygtede man, kunde de Muligheder for yderligere Told-repressalier, som Ottawaaftalerne indeholdt, blive ført ud i Livet.

Den sideløbende Kronesænkning og Importbegrænsning i Valutaordningen første Tid var altsaa ikke et Forsøg paa at lade de to Forholdsregler supplere hinanden, men var Resultatet af en politisk Tovtrækning mellem Landbruget og Byerhvervene. Det var de store Kriseforligs Aar, hvor Regeringen havde Flertal i det ene Ting, Oppositionen i det andet, saaledes at hele den økonomiske Politik fik Form af periodiske Kompromisser, hvor det afgørende blev en Afvejning af de Fordele, de respektive Partiers Vælgere vilde faa af de gjorte Indrømmelser. Det er klart, at der under disse Vilkaar ikke kunde føres en konsekvent økonomisk Politik, og den Maade, Valutaordningen benyttedes paa, bærer i høj Grad Spor heraf.

Rentepolitiken. Heller ikke om Rentepolitiken var der Enighed. Valutaloven var som nævnt fra alle Sider paa Rigsdagen og blandt Erhvervene blevet hilst som et Middel til at komme bort fra den stramme Kreditpolitik. Ikke desto mindre fortsatte Nationalbanken mod Regeringens Ønske i flere Maaneder den restriktive Kreditpolitik (først 11. Marts sænkedes Diskontoen til 5 %, 30. Maj til 4 %). I Betragtning af den meget store Arbejdsløshed var den almindeligt fremførte Begrundelse, nemlig Frygten for Inflation, nok saa ejendommelig. Bankens Holdning maa vel ses som Udtryk for Mistillid til det nye Instruments Effektivitet og maaske tillige Mistillid til Regeringens Krisepolitik i det hele taget. Ganske vist udtrykte Oppositionen i denne Periode Ønske om billigere Kreditmuligheder for det kriseramte Erhvervsliv, men samtidig udtrykte man Bekymring for, at Regeringen og Kommunerne skulde benytte de billigere Kreditmuligheder til forøgede uproduktive Udgifter til sociale Understøttelser og Bekæmpelse af Arbejdsløsheden. Navnlig Venstre krævede med stor Kraft en »Tilpasningspolitik«, hvor Understøttelser og Lønninger skulde nedsættes i Takt med Eksportpriserne.

I det store og hele blev det imidlertid Regeringens Politik, der sejrede. Den benyttede sin Magt over Handelsbalancen til at billiggøre Kreditten, samtidig med at Understøttelser og Lønninger holdtes oppe. Oppositionens Bekymringer for, at denne Politik skulde medføre en Prisudvikling ude af Takt med Udlandets, hvilket kunde vanskeliggøre en senere Afskaffelse af Restriktio-

nerne, gjordes for saa vidt til Skamme, som Kreditlettelsen resulterede i en Produktionsudvidelse, navnlig i Byggeriet, medens Prisniveauet kun viste meget svag Stigning. Foruden Byggeriet steg ogsaa Produktionen i Industrien stærkt, men Rentepolitikken har næppe haft større Indflydelse herpaa; det var den eksisterende Kapacitet, der udnyttedes bedre, fordi Udlandets Konkurrence var blevet formindsket. For Landbrugets Vedkommende fik Rentesænkningen ikke saa stor Betydning som tilsigtet, idet Forsøget paa Konvertering af Landbrugsgælden mislykkedes.

Handelspolitikken. Det var paa det handelspolitiske Omraade, at Enigheden mellem Partierne i denne Periode var størst og Politiken derfor mest konsekvent. Men ganske vist var Enigheden heller ikke her fuldkommen. De konservative krævede i et af de første Valutaudvalgsmøder, at der kun skulde gives Valutatildelinger til Indførsel fra hvert enkelt Land for samme Beløb, som vor Eksport til dette Land androg, og saa skulde man derefter handle sig frem. Saa vidt vilde ingen af de andre Partier gaa. Hvad de vilde gaa med til, ses af Resultatet: Indførslen fra Tyskland faldt fra 1931 til 1932 med 40 %, men var dog i 1932 stadig dobbelt saa stor som Udførslen; samtidig steg Indførslen fra England med godt 15 %.

I de nærmest følgende Aar fortsattes denne Udvikling, idet Importen fra England stadig steg, medens Importen fra Tyskland holdt sig konstant. Alt i alt steg Importen fra England fra 1931 til 1935 fra 15 til 36 % af Totalimporten, medens Tysklands Andel sank fra 34 til 22 %. De relative Forskydninger i Eksporten gik i modsat Retning, men var af langt mindre Omfang. En Del af Forskydningen i Importen vilde dog ogsaa have fundet Sted uden Importregulering paa Grund af det stærke Fald i Sterling og Opretholdelsen af Markens Værdi. Navnlig Placeringen af Købene af oversøiske Transitvarer, som udgjorde over Halvdelen af de overflyttede Varer, var følsom for de Omkostningsændringer i Transitlandene, som Kursforandringerne medførte.

Overflytningen af Købene af Transitvarer til England havde en vis Betydning, fordi man fra engelsk Side var indstillet paa at betragte Udviklingen i den samlede Handelsbalance mellem Landene. I de følgende Aar var Hensynet til at bevare Transitskøbene paa England iøvrigt en af Aarsagerne til, at de forskellige Forsøg paa at oprette Frilister som Regel faldt bedrøveligt ud. Det er blevet kritiseret, at man ikke startede Valutaordningen med en omfattende Friliste, hvilket jo unægtelig vilde havde lettet det

uhyre administrative Arbejde i den første Tid, men Aarsagen til, at man tog alle Varer med lige fra Begyndelsen, var netop Ønsket om den størst mulige handelspolitiske Slagkraft. Det viste sig da ogsaa, at da der i Sommeren 1932 som en Indrømmelse til Kravene om Afvikling oprettedes en Friliste svarende til $\frac{1}{3}$ af 1931-Importen, maatte de fleste Varer efter nogen Tids Forløb føres tilbage igen, saaledes at Frilisten i December 1934 kun omfattede Varer svarende til 4 % af 1931-Importen.

Efter at England ved Ottawa-Aftalerne i Sommeren 1932 paa Danmarks Bekostning havde tilsikret Dominions en vis Beskyttelse for deres Landbrugseksport til England, optoges i Efteraaret Forhandlinger med England om en dansk-engelsk Handelsaftale, som blev afsluttet i April 1933. Danmark fik Garanti mod yderligere Toldforhøjelser samt bestemte Eksportkvoter i England, mod til Gengæld at give visse Toldindrømmelser og love at købe en bestemt Andel af Importen af visse Varer i England; de vigtigste af disse Varer var Kul, Koks og Jern. I Aftalens Formalsparagraf blev det desuden fastslaaet, at man vilde »holde Handelsbalancen mellem de to Lande for Øje.« Der herskede i den følgende Tid nogen Usikkerhed om, hvad dette indebar. Før Englandsforhandlingernes Begyndelse havde Oppositionen taget det Løfte af Udenrigsministeren, at han ikke ved Forhandlingerne maatte binde sig overfor England til en Opretholdelse af Valutakontoret, men mellem Afgivelsen af dette Løfte og Englandsforhandlingerne laa et Folketingsvalg — udtrykkelig udskrevet paa Spørgsmaalet om Valutakontorets Opretholdelse — som havde givet betydelig Fremgang for Regeringen, og efter dette Valg havde Regeringen insisteret paa netop af Hensyn til Englandsforhandlingerne at faa Valutaordningen forlænget med alle de store Partiers Stemmer, hvilket ogsaa skete. Selvom man næppe kan sige, at vi med Udtalelsen i Traktaten om Handelsbalancen havde forpligtet os til Opretholdelse af Valutakontoret, var det dog klart, at en Ophævelse af Ordningen vilde have ført til en Tilbagegang i Importen fra England, som utvivlsomt vilde være i Strid med det givne Løfte.

Der er ingen Tvivl om, at Valutaordningen ved at lette Presset af Konkurrencen fra det øvrige Udland i disse første Aar gav engelsk Industri langt bedre Vilkaar for Salg til Danmark, end den vilde have haft uden Regulering. Paa Trods af dette var der i disse første Aar i England megen Utilfredshed med den danske Valutaordning, fordi man først og fremmest hæftede sig ved, ikke

hvad England fik, men hvad England ikke fik, nemlig ubegrænset Adgang til det lukkede danske Marked. Selvom Bevillingsudstedelsen paa England var meget liberal, blev der dog udfra valutamæssige og beskæftigelsesmæssige Hensyn lagt et vist Loft over Bevillingerne paa England. Man tilsigtede vel en Stigning i Købene fra England, men havde ikke til Hensigt at lade England faa hele Fordelen ved Importbegrænsningen paa de andre Lande. Desuden ønskede de danske Myndigheder, at Stigningen i Englandsimporten skulde komme alle Importører til Gode, medens de engelske Myndigheder ønskede, at de gamle Englandsimportører skulde kunne forøge deres Import med den fulde Stigningsprocent for Englandsimporten. Resultatet heraf blev en hel Del Tovtrækning mellem de danske og engelske Myndigheder om Størrelsen af Bevillingsudstedelsen til forskellige engelske Varer, hvilket tilsidst resulterede i, at der i Aftalen for 1936 blev fastsat ganske bestemte Forpligtelser til at udstede Bevillinger paa en lang Række Varer.

3. Periode. Kampen om det danske Marked.

Den betydelige Nedsækering af Importen fra Tyskland efter Valutakontorets Oprettelse gav i den første Tid ikke Anledning til særlig Aktivitet fra tysk Side. Ganske vist oprettedes allerede i Juni 1932 det første Clearingarrangement med Tyskland, som indeholdt visse Bestemmelser, der muliggjorde en Udvidelse af Samhandelen i Forholdet 1 : 1, men det fik meget ringe praktisk Betydning. Først i Marts 1934 sluttedes en Handelsaftale, hvori der blev fastlagt bestemte Udførselskontingenter for danske Varer og et nærmere bestemt Forhold mellem Im- og Eksporten beregnet under Hensyntagen til Samhandelen i Aarene før Indførelsen af de tyske og danske Restriktioner. Desuden forpligtede man sig fra dansk Side til at udstede en vis Mængde Bevillinger til tyske færdige Industrivarer. Denne Aftale medførte ikke nogen Stigning i den samlede Import fra Tyskland, som holdt sig konstant indtil Aaret 1936; derimod steg Eksporten noget. Men Aftalen pegede frem mod de nye Vanskeligheder, der senere skulde vise sig, naar den tyske Industri ogsaa kom til som Konkurrent paa det lukkede danske Marked, hvor Kampen mellem engelske og danske Industriinteresser allerede gjorde sig stærkt gældende. De konservative nægtede at stemme for Aftalen med den Begrundelse, at den vilde vanskeliggøre Beskyttelsen af den danske Industri, og ved den nærmest følgende Forlængelse af Valutaloven i De-

cember 1934 slog Venstre om og nægtede at gaa med til Lovens Forlængelse med den Begrundelse, at Partiet »ikke kan deltage i et Lovgivningsarbejde, der ud fra andre Synspunkter (end de handelspolitiske E. B.) kan skabe en skjult Beskyttelse, hvis Omfang og Rækkevidde ikke kan kontrolleres.« Venstre saa med andre Ord (ligesom de konservative) Konflikten mellem Landbrugets Eksportinteresser og Byerhvervenes Krav om Beskyttelse og forlangte de beskæftigelsesmæssige og ogsaa de valutamæssige Formaal taget ud af Ordningen, saa den blev et rent handelspolitisk Instrument.

I 1934 var denne Udvikling som sagt kun i sin Vorden, men en Stigning i Færdigvareindførslen var dog at spore foranlediget af, at Presset paa Efterspørgslen fra den stigende Beskæftigelse og Indkomst mødtes med den større Bevillingsudstedelse, som Handelsaftalerne førte med sig. I de følgende Aar fortsatte denne Udvikling; der kom nu ogsaa Handelsaftaler med en Række andre Industrilande, og da baade Tysklands- og Englandsaftalerne udvidedes stærkt i 1936, blev Situationen akut.

Allerede før dette Tidspunkt var der dog sket en Ændring i den indre økonomiske Politik. I 1934 havde Merimporten været betydelig, og da Regeringen af politiske Grunde hverken kunde modstaa det ydre Pres, navnlig fra Englands Side, eller det indre Pres fra de Erhverv, som var interesseret i Opretholdelsen af Importen af de forskellige Varer, valgte den at gribe til det gamle Middel: at lette Presset ved at formindske den indenlandske Købekraft gennem en Renteforhøjelse, der bremsede Byggeriet. I Sommeren 1935 hævedes Diskontoen fra $2\frac{1}{2}$ til $3\frac{1}{2}$ ‰, og dermed blev Konverteringsbestræbelserne endeligt opgivet. Da det store Byggeri, der allerede var igangsat, ikke kunde standses ved Renteforhøjelsen, indførtes en Kontrol med Byggeriet, der skulde sikre den størst mulige Materialebesparelse og forhindre Luksusbyggeri.

I Betragtning af, at Byggeriet er den Erhvervsgren, der giver størst Beskæftigelse i Forhold til Anvendelsen af udenlandske Raastoffer, og at Arbejdsløsheden stadig var meget stor, var det en beskæftigelsesmæssigt yderst uheldig Udvej, der her blev fundet, og en direkte Indskrænkning af Forbruget af udenlandske Nydelsesmidler samt en Indskrænkning af Forbruget af udenlandske Raavarer i visse Industrier havde været at foretrække. Man har her et Eksempel paa, at en mindre rationel økonomisk Politik bliver valgt, fordi den er i Pagt med gammel Tradition

og derfor politisk møder mindre Modstand, end en mere rationel Politik vilde have gjort.

Med Bremsningen af Byggeriet i 1935 var der afstukket en Grænse for den Beskæftigelsespolitik, det var muligt at drive indenfor Valutareguleringens Rammer, men Grænsen skulde snart blive trukket snævrere.

I 1936 tilbød Tyskerne at aftage betydeligt forøgede Kvanta af danske Landbrugsprodukter mod at faa tilsikret en væsentlig forøget Bevillingsudstedelse til tyske Varer, og samtidig fastsattes der, som tidligere nævnt, betydelige Færdigvarekontingenter i Aftalen med England. Vanskeligheder med at faa realiseret det aftalte Samhandelsforhold med Tyskland i 1936 førte til, at Eksporten til Tyskland fra og med 1937 efter tysk Ønske gjordes direkte afhængig af Importen af tyske Varer Kvartal for Kvartal, hvilket gjorde Landbruget meget stærkt interesseret i at faa Bevillingsudstedelsen paa Tyskland op paa de størst mulige Højder.

Da Tyskerne tilmed, efterhaanden som deres Oprustning tog Fart, blev mindre og mindre leveringsdygtige for Raavarer og Halvfabrikata, og desuden ved en konsekvent gennemført Pris- og Subsidiepolitik gjorde Køb af tyske Færdigvarer langt fordelagtigere end Køb af Raavarer, naaede man efterhaanden derhen, at der maatte udstedes langt flere Bevillinger til tyske Færdigvarer, end Aftalen forpligtede til, for at skaffe Landbruget Mulighed for en Eksport i det ønskede Omfang. Det siger sig selv, at en blot nogenlunde stram Bevillingspolitik for engelske Færdigvarer ikke var mulig under disse Omstændigheder.

Naar Færdigvareimporten ikke længere kunde begrænses ved en Indskrænkning af Bevillingsudstedelsen, stod der kun to Udveje aabne: at bringe Balance i Samhandelen alene ved at nedskære Raavareimporten eller at føre en økonomisk Politik, der holdt den indenlandske Købeevne nede, saaledes at saavel Raavare- som Færdigvareimporten derved begrænsedes. Thi det maa erindres, at man jo overfor baade England og Tyskland kun var forpligtet til en vis Bevillingsudstedelse: Var Købeevnen i Landet derimod saaledes, at de udstedte Bevillinger ikke kunde udnyttes, havde Kejseren tabt sin Ret. Den tredje Udvej: en yderligere Kronesænkning var som nævnt af handelspolitiske Grunde gledet ud af Debatten allerede i 1933.

Det er klart, at under disse Omstændigheder var Kampen mod Arbejdsløsheden paa Forhaand tabt, den kunde kun føres ved en Tilsidesættelse af Landbrugets Interesser, som ikke var politisk

mulig og vel iøvrigt ogsaa kun vilde have indbragt en tvivlsom økonomisk Gevinst.

Helt opgav Regeringen dog ikke Beskæftigelsespolitiken. Paa enkelte Omraader, navnlig Konfektions- og Skotøjsindustrien, opretholdtes Beskyttelsen trods Landbrugets Vrede herover, men en lang Række tidligere beskyttede Industrier fik paany den udenlandske Konkurrence at føle, og Byggeriet naaede kun i Aaret 1939 op i Nærheden af den Størrelse, det havde haft i Aarene 1934 og 1935.

Til Gengæld for, at den maatte taale forøget udenlandsk Konkurrence, fik Industrien i 1938 en stor Del af sine Raavarer overført til Frilisten, men iøvrigt klarede Industrien sig ganske godt i de sidste Aar før Krigen. Produktionen steg endog lidt, og Beskæftigelsen holdt sig nogenlunde uforandret op til de sidste Maaneder før Krigen, hvor en ekstraordinær Aktivitet satte ind.

En Beregning af, hvad Valutaordningen har betydet for Beskæftigelsen, lader sig selvsagt ikke gennemføre, fordi man ikke kender den alternative økonomiske Udvikling. For Aaret 1936 beregnede Valutacentralen, at der var ca. 30.000 Mand mere i Arbejde i den egentlige Industri, end der vilde have været, saafremt udenlandske Varer havde dækket samme Andel af det danske Marked som i Aaret 1931. Men desuden var jo selve Forbrugets Størrelse paavirket af Valutaordningens Eksistens, og hertil kommer Virkningen paa de øvrige Erhvervs Beskæftigelse herunder først og fremmest det vanskelige Spørgsmaal, hvad Ordningen egentlig har betydet for Byggeriet.

Medens det er uomtvisteligt, at Valutaordningen medførte en stærk Udvidelse af Beskæftigelsen paa allerede bestaaende Virksomheder, har dens Indflydelse paa de industrielle Nyinvesteringer været mere tvivlsom. Ganske vist voksede der i Ly af Reguleringen en Mængde lidet kapitalkrævende Smaaaktiviteter op, navnlig indenfor Konfektionsindustrien, men af store industrielle Nyanlæg fremkom der i Tiden indtil Krigen kun ganske faa. Dette skyldtes, at de importregulerende Myndigheder førte en stærkt restriktiv Politik overfor Nyinvesteringer, hvilket muliggjordes ved, at næsten alle Nyanlæg eller større Udvidelser krævede enten Import af Maskiner, Raa- eller Hjælpestoffer eller Tilladelse til Pengeoverførsler til Udlandet.

Aarsagerne til denne restriktive Politik var mange: 1) Man ønskede ikke Virksomheder oprettet, som kun var konkurrence-dygtige under den ekstraordinære Beskyttelse, thi man frygtede,

at disses Eksistens senere skulde blive en Hindring for Afvikling af Restriktionerne. 2) Det understregedes ofte fra engelsk og tysk Side, at man i disse Lande ikke vilde se med blide Øjne paa Optagelse af nye danske Produktioner, der vilde indskrænke deres Marked for Færdigvarer. 3) Paa Omraader, hvor de bestaaende Virksomheder havde Kapacitet nok til at dække Markedets Behov, fulgte Myndighederne Industriens Krav om at blive fri for yderligere Konkurrence. 4) Selv hvor det drejede sig om projekterede Eksportindustrier nægtedes ofte Tilladelse til Oprettelsen, hvis den nye Virksomhed maatte regne med at skulle købe sine Raa-varer i fri Valuta, medens en væsentlig Del af Eksporten maatte antages at komme til at gaa til Markeder, hvor Eksporten helt eller delvis skulde kompenseres med Færdigvareimport. Hertil kom, at eventuelle store Valutaudgifter til Anlægget eller Nødvendigheden af senere Betalinger af Licensafgifter eller Dividender i fri Valuta kunde virke afskrækkende paa Myndighederne. Man kan roligt sige, at det var ikke mange Projekter til Nyproduktion, der ikke stødte an mod allermindst et af disse Hensyn.

Fra et Korttidssynspunkt er der ikke Tvivl om, at alle de nævnte Hensyn var vægtige, men fra et Langtidssynspunkt var det en meget farlig Politik at bremse Industriens Ekspansion i Betragtning af de stedse stigende Vanskeligheder for Landbrugets Afsætning, der kunde forudses.

Det har været et omdiskuteret Spørgsmaal, hvilken Indflydelse Importreguleringen har haft paa Prisniveauet. At Importreguleringen har virket forhøjende paa cif-Priserne, er naturligvis uomtvisteligt, da hele den handelspolitiske Omlægning betød en Omlægning af Købene til Markeder, hvor man under frie Forhold vilde have købt mindre, fordi de var dyrere. Vareknapheden har desuden i en Række Brancher, navnlig hvor forøget dansk Produktion ikke var mulig, medført Prisstigninger udover de fra Udlandet kommende, som har afsat sig i en Forøgelse af Avancerne. Langt mere afgørende er det imidlertid, hvorledes Importreguleringen har virket paa det indenlandske Omkostningsniveau og specielt paa Rationaliseringstempoet, men til Besvarelse af dette Spørgsmaal foreligger desværre kun meget spinkelt Materiale.

4. Periode. Valutareguleringen under og efter Krigen.

I det sidste halve Aar før Krigen lempedes Importreguleringen betydeligt for en Række vigtige Raavarer og Forbrugsvarer, som man ønskede at faa forøget Lagrene af, men straks efter Krigens

Udbrud maatte Reguleringen paany strammes, idet Valutastillingen forværredes voldsomt, da al Kreditgivning med ét standsede, og næsten alle Varer maatte købes mod Forudbetaling. I en Overgangsperiode maatte der derfor paa een Gang efterbetales for den forgaaende Tids store Import og forudbetales for den kommende. Valutaknapheden blev saa stor, at Nationalbanken maatte skride til en Rationering af Valutaen Dag for Dag, saaledes at der kun gaves Valuta til Forudbetaling af de allervigtigste Varer i et Omfang svarende til Dagens Valutatilgang. Paa længere Sigt saa Valutasituationen endda endnu mørkere ud, idet Englænderne, der ikke ønskede at skaffe os fri Valuta til Køb af Raavarer til vor Eksportproduktion til Tyskland, bebudede en Spærring af Hovedparten af vor Eksportvaluta ved en Clearing, som gennemførtes faa Dage før Besættelsen. Kronens Værdi fastholdtes iøvrigt i denne Periode uanset Sterlings Fald i Forhold til Guldvaluta, og Landbruget fik Kompensation herfor ved Eksporttilskud.

Besættelsen ændrede imidlertid ganske Situationen. Hele den oversøiske Import bortfaldt, og dermed fulgte et fuldstændigt Omslag i Handelsbalancen, saa at vi fik en betydelig Mereksport, et Forhold der stort set vedvarede under hele Besættelsen. Den store Mereksport, som gik til Tyskland, vakte dog i den første Tid ikke økonomiske Bekymringer, thi alle — ogsaa Landbrugets Sagkyndige — ventede en saa stærk Tilbagegang i Landbrugsproduktionen, at Eksportindtægterne senere vilde falde ned under Importbehovet for tyske Varer.

Den Side af Udenrigshandelen, der først vakte Bekymring, var derfor Importen. Man frygtede den kommende Varemangel og ophævede derfor i Juli 1940 i Realiteten Importreguleringen paa Tyskland. Den bevarede dog af fordelingsmæssige Grunde for en Række Raavarer, som Tyskerne kun aabnede meget begrænsede faste Kontingenter for, og desuden bevarede Bevillingstvangen formelt ogsaa for de øvrige Varer, for at Myndighederne kunde følge Udviklingen og hurtigt skride ind, hvis Situationen ændredes, men Bevillinger udstedtes frit til alle, der kunde skaffe Varer hjem med Undtagelse af enkelte urimeligt dyre Luksusvarer.

Hvor stor Importen fra andre Lande end Tyskland kunde blive, afgang under Besættelsen dels af de paagældende Landes Leveringsevne, dels af hvormange Eksportvarer Tyskerne vilde tillade os at sælge til de paagældende Lande, thi al Samhandel foregik

over Clearing, og ingen Handelsaftale kunde sluttes, uden at Tyskerne havde godkendt samtlige Im- og Eksportkontingenter.

Medens Problemet om Begrænsning af Importen saaledes under Besættelsen løstes udefra — ganske vist paa en saare utilfredsstillende Maade — opstod til Gengæld Problemet om Begrænsning af Eksporten. Straks i September 1939 oprettedes en meget omfattende Eksportkontrol, som havde til Formaal dels at forhindre Eksport af Varer, der var uundværlige for Hjemmemarkedet, dels at sørge for at Eksporten fik den af neutralitetspolitiske Hensyn nødvendiggjorte Fordeling paa de forskellige Lande. Ogsaa under Besættelsen var Kontrollen med Eksportens Fordeling paa Lande af stor Vigtighed. For det første kunde vi i andre Lande end Tyskland under hele Besættelsestiden faa Varer til Gengæld for vor Eksport, for det andet havde Prisudviklingen i de forskellige Lande under Krigen et helt uensartet Forløb, medens Valutakurserne stod fast. Derfor afgav de Salgspriser, der kunde opnaas paa de forskellige Markeder, ikke nogensomhelst Rettesnor for, til hvilke Markeder det var fordelagtigst for det danske Samfund at eksportere, men kun hvor det var fordelagtigst for Eksportøren.

Resultatet blev derfor, at samtidig med at det heftige Tovtrækkeri, der havde været mellem Importørerne og Reguleringsmyndighederne i Aarene før Krigen, døde hen, opstod til Gengæld et nyt mindst lige saa heftigt Tovtrækkeri mellem Eksportørerne og Reguleringsmyndighederne. Det drejede sig dels om, i hvilket Omfang Varerne skulde afsættes henholdsvis paa Hjemmemarkedet, til Tyskerne eller til andre Lande, og dels om til hvilke Priser Varerne skulde sælges.

Tyskernes Hovedmiddel til at komme i Besiddelse af Varer og Tjenesteydelser herhjemme var jo at byde Priserne højere op, end hvad andre kunde betale, selvom direkte Tvang ogsaa anvendtes i en Del Tilfælde. Ved denne Prisforhøjelsespolitik lykkedes det dem at skabe en dybtgaaende Interesses modsætning mellem deres Leverandører og det øvrige danske Samfund, ganske som dette ved andre Midler var lykkedes dem i Aarene op til Krigen.

Den Udgift, vore stigende Eksportpriser forvoldte Tyskerne, tog de sig i Besættelsens første Tid betalt for ved at forhøje Priserne paa de tyske Eksportvarer, blandt andet ved at lade Eksporttilskuddene bortfalde. Denne Prisudvikling, der vakte Bekymringer for en inflatorisk Udvikling herhjemme, svækkedes dog for Importens Vedkommende stærkt, efter at man i Foraaret 1941 efter dansk

Ønske fik en Prisstoppaftale for Importpriserne fra Tyskland, og efter at man i Januar 1942 ligeledes efter dansk Ønske fik gennemført en Kronhævning paa 8 %.

For Eksportvarerne laa Forholdet langt mere uklart takket være den Kile, Tyskerne ved deres Prispolitik havde formaaet at drive ind i den danske Lejr. I Efteraaret 1941 søgte Myndighederne at dæmme op for den fra Eksporten udgaaende Prisstigningsbevægelse ved at tage det Løfte af Tyskerne, at disse ikke yderligere vilde forhøje deres Købspriser uden efter forudgaaende Aftale i det dansk-tyske Regeringsudvalg, men i Januar 1942 forlangte de danske Myndigheder selv Landbrugspriserne i RM. sat i Vejret, saa at de uanset Kronhævningen kunde holdes uforandrede i danske Kroner. Da var det Tyskerne, der protesterede mod at medvirke til en yderligere Forhøjelse af Landbrugets Rentabilitet. Og ved de senere efter tysk Ønske gennemførte Forhøjelser af Smør- og Flæskepriserne var de danske Myndigheders Holdning ogsaa præget af Uenigheden i den danske Lejr, thi selvom Myndighederne efterhaanden blev klar over, at de store Pengesummer, der af Nationalbanken forskudsvis udbetaltes til Eksportørerne for den tyske Clearingkontos Regning, ikke nogensinde kunde ventes dækket ved Leverancer fra Tyskland, satte dette Synspunkt sig dog kun med yderste Langsomhed igennem hos Eksportørerne. Landbrugets Holdning illustreres bedst ved dets Trusel om, saa sent som i Efteraaret 1943, da vore Tilgodehavender hos Tyskerne var oppe paa omtrent 4 Milliarder Kr., at eksportere noget Flæsk til Tyskland, fordi Prisen dér var højere, fremfor til Sverige, hvor der kunde faas livsvigtige Varer til Gengæld. (Problemet løstes ved Statstilskud til Sverigeseksporten). Dette Eksempel viser tillige Vanskelighederne ved at faa Eksporten dirigeret til det for det danske Samfund som Helhed fordelagtigste Marked i de Tilfælde, hvor dette ikke var det for den private Eksportør fordelagtigste.

For Besættelsestiden som Helhed kom Prisbevægelserne paa Im- og Eksportvarerne for saa vidt til at opveje hinanden, som den stærkere Stigning i Importpriserne i det første Par Aar opvejedes af, at Eksportvarerne i de sidste Aar laa med den største Stigning, saaledes at Importen for Besættelsestiden som Helhed udgjorde ca. 90 % af Eksporten ifølge Handelsstatistikken, hvad enten man regner med de faktisk betalte Priser eller med Priserne fra 1938. Men denne Ensartethed i Prisbevægelsen bliver af underordnet Betydning, fordi vort reelle Samhandelsforhold med Udlandet paa Grund af de tyske Tilgodehavenders Uerholdelighed viste et helt ander-

ledes ufordelagtigt Billede, thi i denne Forbindelse maa det erindres, at Underskuddet i selve Samhandelen med Tyskland kun androg ca. $\frac{1}{2}$ Milliard Kr. for hele Besættelsesperioden, og at det var de store Leverancer, der blev ydet til Værnemagten her i Landet, samt de Arbejds- og Tjenesteydelser, som af Danskere baade her og i Udlandet stilledes til Raadighed for Tyskerne, der bragte vore Tilgodehavender op paa de 8 Milliarder Kr.¹⁾. Hele denne Side af Sagen samt Besættelsesperiodens økonomiske Politik iøvrigt vilde det dog føre for vidt at komme ind paa i denne Sammenhæng.

Endnu i det første halve Aar efter Krigens Afslutning fortsatte Mereksporten, fordi der i den første Tid kun fremkom meget begrænsede Varemengder, i Hovedsagen indkøbt af den danske Stat hos de vestallierede Militærmyndigheder, men ud paa Eftersommeren blev Spørgsmaalet om den fremtidige Importpolitik aktuelt.

Straks efter Befrielsen havde man valgt at koble Kronen til Sterling med samme Kurs, som den havde haft umiddelbart før Besættelsen. Efter de gyldne Aar, som Landbruget havde haft under Krigen, følte ingen udenfor Landbrugets egen Kreds Trang til at begynde Efterkrigspolitiken med en yderligere Begunstigelse af dette Erhverv i Form af en lavere Kronekurs, og man regnede med under denne Kurs uden Vanskelighed at kunne afsætte Eksporten af saavel Landbrugs- som Industrivarer under den Varemangel, som endnu i lang Tid maatte ventes ude i Verden.

Det afgørende Moment blev derfor, at man ved Opretholdelsen af den gamle Sterlingkurs kunde regne med at faa billige Importvarer ind, som kunde bidrage til at bringe Omkostningsniveauet ned. Det var Arbejderne og de fastlønnede i Byerne, som havde haft den største Nedgang i Realindtægt under Besættelsen, og saafremt disse ikke nu fik Fordele ved Import af billige udenlandske Varer, maatte man regne med at komme til at staa overfor stærke Krav om Forhøjelse af Arbejdslønnen, hvilket yderligere vilde drive Omkostningsniveauet i Vejret.

---

¹⁾ Under Besættelsens Vilkaar var det adækvate Udtryk for Udviklingen af Bytteforholdet overfor Udlandet altsaa ikke Forholdet mellem Eksport- og Importprisindex, men derimod Forholdet mellem Index for Eksportvolumen (Eksport taget i videste Forstand) og Index for Importvolumen, idet *hele* Eksporten m. v. maatte betragtes som Betaling for den løbende Import. Eller, for at bruge *Taussigs* Terminologi: man maatte betragte *gross barter terms of trade* i Stedet for *net barter terms of trade*.

Paa Grund af Pristallenes Upaalidelighed, naar det drejer sig om at registrere saa store Udsving, som de der skete under Krigen, og paa Grund af den meget omfattende Subsidiepolitik i de forskellige Lande, var en Sammenligning mellem Bevægelserne i det danske og udenlandske Omkostningsniveau under Krigen svær at foretage, men der rejste sig dog allerede ved Sterlingkursens Fastsættelse advarende Røster, der hævdede, at vort Omkostningsniveau laa for højt i Forhold til den valgte Kronkurs, og den senere Udvikling kom til at give dem Ret. Eksporten hemmedes, fordi Salg paa Hjemmemarkedet under den herskende Indtægts- og Pengerigelighed ofte var fordelagtigere end Salg til Udlandet, og det Forhold, at vort Landbrugs Omkostninger laa langt højere end Dominions', medvirkede til, at Englænderne pressede vore Eksportpriser paa Landbrugsvarer, saa det efter et Aars Forløb blev — om maaske ikke økonomisk, saa dog politisk — nødvendigt at give Tilskud til Landbrugseksporten til England. Samtidig begunstigede den lave Sterlingkurs Importen, der i September 1945 blev givet fri paa England for næsten alle Varers Vedmende, som Resultat af en »Pessimistkampagne« fra Erhvervenes Side, idet disse fremstillede Mulighederne for Varekøb i England som meget begrænsede. Resultatet af Frigivelsen blev som bekendt en Merimport i 1946 paa 1 100 Millioner Kr. og en Sterlinggæld ved Aarets Udgang paa 700 Millioner Kr.

Ulemperne ved de lave Valutakurser kunde i og for sig have været undgaaet, hvis Regeringen havde gjort Brug af de Midler til at hæmme Importen og fremme Eksporten, som den havde i Import- og Prisreguleringen samt i Bemyndigelsesloven, der gjorde det muligt tvangsmæssigt at formindske Hjemmeforbruget til Fordel for Eksporten. Men selvom Importreguleringen strammedes noget hen paa Aaret 1946, maa man sige, at disse Udveje i Hovedsagen blev ladet aldeles ubenyttede. Man fik herved endnu et Eksempel, det mest omfattende i Valutareguleringens Historie, paa at Regeringen af politiske Grunde undlod at benytte de Muligheder for at klare de økonomiske Vanskeligheder, som forelaa. Da Regeringen dennegang heller ikke foretog Foranstaltninger for at presse Købekraften paa Hjemmemarkedet ned, blev Resultatet det største Importoverskud siden 1920 og — hvad værre er — med en Varesammensætning, der paa Trods af Importreguleringen næsten var lige saa ufordelagtig, som i dette Aar.

II. ERHVERVSLIVETS ORGANISATION UNDER VALUTALOVEN.

De faste Importtal.

De første Valutalove gav ingen Regler for, hvorledes Importen skulde tilrettelægges, bortset fra Bestemmelsen om Fortrinsret for Eksportproduktion og produktiv Virksomhed iøvrigt. Det System, man i Praksis valgte, bestod i at rationere den Valuta, der var til Raadighed til Import af en bestemt Vare, ligeligt ud til alle tidligere Importører af Varen, saaledes at man bevarede det hidtidige Størrelsesforhold mellem Importørernes Indkøb.

Det formelle Grundlag for Importretten blev, at den, der havde modtaget direkte Faktura fra Udlandet i 1931, uanset om han iøvrigt var Agent, Grossist, Industridrivende eller Detailhandler fik ansat et Importtal. Dette gav ham Ret til ved periodiske Tildelinger (først 3 senere 2 Gange aarlig) at ansøge om et til Importtallet svarende Valutabeløb, som han ved Ansøgningen frit kunde fordele paa Lande og indenfor visse ret snævre Grænser paa Vareart.

Forud for hver Tildelingsperiode udarbejdedes paa Grundlag af Skøn over de forventede Eksportindtægter en Plan over de Valutabeløb, man kunde stille til Raadighed paa hver enkelt Vare og hvert enkelt Land, og de af Importørerne indsendte Begøring om Importtilladelse sattes i Forhold hertil, saa der fremkom en Procent for, hvad der kunde bevilges paa de enkelte Varer for hvert Land. Disse Procenters Højde ahang altsaa dels af Planbeløbets Størrelse, d. v. s. Varens Vigtighed i Forbruget og Ønskeligheden af Import fra det paagældende Land, og dels af, hvor mange Importører der ønskede at benytte deres Importtal til Import af denne Vare fra det paagældende Land. Da hverken Importørerne eller Valutakontoret kendte alle disse Størrelser ved Begøringernes, resp. Planens Udarbejdelse, blev det i nogen Grad et Lykketræf, hvor store Importbevillinger den enkelte fik. De udstedte Importbevillinger kom herefter til at lyde paa et bestemt Beløb til Køb af Varer under en bestemt Varegruppe fra et bestemt Land, men Betingelser om Kvalitet, Pris eller Videresalg til bestemte Aftagere stilledes ikke.

Den saaledes valgte Form for Importreguleringen groede op af Forholdene paa Oprettelsestidspunktet. Ordningen var tænkt ganske kortvarig, og man nærede store Betænkeligheder ved den Gêne, man paaførte det frie Erhvervsliv. Derfor blev Retfærdig-

hedssynspunktet overfor de mest direkte ramte, Importørerne, det altafgørende. De skulde i hvert Fald alle være med, have ligestore Chancer og den størst mulige Frihed til at vælge, hvilke Varer, de vilde indføre og fra hvilke Lande.

Ved en senere Forlængelse af Loven udbyggedes dette Retfærdighedssynspunkt yderligere, idet det bestemtes i selve Loven, at alle Importører havde Ret til at faa Bevillinger svarende til 45 % af deres Import før Ordningens Indførelse, uanset om de indførte mere eller mindre vigtige Varer, hvis det ikke stred mod de handelspolitiske Hensyn. Dette viste sig naturligvis at være Tilfældet i meget stor Udstrækning, og Bestemmelsen faldt atter bort, men for Fordelingen indenfor den enkelte Vare vedblev Retfærdighedssynspunktet overfor de enkelte Importører at være det afgørende Moment, uanset at dette viste sig mere og mere uhensigtsmæssigt, jo længere Ordningen bestod.

Det viste sig hurtigt umuligt at benytte dette System ved Udstedelse af Bevillinger til Industrien. Industrien fik i et vist Omfang selv udstedt Importbevillinger, men desuden kunde den købe Raavarer hos Importhandelen eller købe dansk producerede Raavarer hos Producenterne. Begge de sidstnævnte Parter kunde imidlertid selv bestemme, hvem de vilde sælge deres Varer til, og nogle Industrivirksomheder fik derfor lettere ved at skaffe sig Raavarer end andre. En streng Fastholdelse af den ligelige Fordeling af den direkte Importret mellem Industrivirksomhederne vilde derfor have medført, at nogle kunde udvide stærkt, medens andre maatte gaa delvis i Staa. Dette sidste turde Valutakontoret af politiske Grunde ikke gennemtvinge, og i Stedet blev der i Løbet af Tildelingsperioderne givet meget store Ekstrabevillinger til vanskeligt stillede Industrivirksomheder, og efterhaanden blev dette sat i System, saaledes at den enkelte Industrivirksomhed fra 1934 fik udstedt Bevillinger ikke i Forhold til sit 1931-Importtal, men i Forhold til sit Bevillingsforbrug i en eller flere tidligere Perioder. Herved fik eengang udstedte Ekstrabevillinger automatisk Virkninger ud i Fremtiden.

Paa Omraader, hvor der kun anvendtes udenlandske Raavarer, bidrog dette System til at begrænse Handelsvirksomhedernes Muligheder for at tage Overpriser af Industrien, fordi denne fik Mulighed for at forøge sin direkte Import. Paa Omraader, hvor danske Raavarer og Halvfabrikata konkurrerede med de udenlandske, begunstigede Systemet de Virksomheder, der skyndte sig at oparbejde de eftertragtede udenlandske Varer, fremfor dem, der

strakte dem ved Anvendelse af danske Raavarer, ja, man straffede jo ligefrem Industrivirksomheder, der i en Periode anvendte flere danske og færre udenlandske Varer ved, at de fremtidig fik deres Tildelingsgrundlag nedsat af denne Grund.

Industriraadet, der blev Raadgiver for Valutacentralen ved Fordelingen af Ekstrabevillingerne til de enkelte Virksomheder, fik under det nye System i meget høj Grad styrket sin Magt over de enkelte Industrivirksomheder.

Importtalsystemet skabte et Monopol for de bestaaende Importvirksomheder, ikke alene ved at nye ikke kunde komme til, men ogsaa ved at Størrelsesordenen mellem de bestaaende Handelsvirksomheder blev uforanderlig. Ganske vist blev der gjort forskellige Forsøg paa at udrydde »Sofaimportører«, bl. a. ved at nedsætte Tildelingerne, hvis Attesterne solgtes (selv ad legal Vej) eller ikke udnyttedes fuldt ud, og i December 1933 blev der aabnet Adgang til Anerkendelse af »Nyimportører«, ligesom der fra Tid til anden foretoges visse Omreguleringer af Importgrundlagene. Men disse Anerkendelser af Nyimportører og de individuelle Tilpasninger i de bestaaende Importtal, som blev gennemført, var behæftet med den Svaghed, at der kun i ringe Omfang kunde findes objektive Kriterier for, hvem der skulde have Importtal tildelt eller forhøjet. Omfanget af de paagældendes Forretningsvirksomhed gav saaledes kun ringe Fingerpeg, da dette naturligvis var afhængigt af de eventuelle Tildelinger, de havde faaet i tidligere Aar. Valutakontoret kom derfor ind paa i disse Sager i de allerfleste Tilfælde at rette sig efter de Indstillinger, der afgaves af Erhvervenes Organisationer, som derved fik en meget stor Magt over de enkelte Firmaer indenfor Brancherne, og som oftest benyttede sin Indflydelse til i videst muligt Omfang at holde nye Konkurrenter ude. I de allerfleste Brancher fik Nyimportørerne saaledes blot Adgang til at overtage ganske faa Procent af den samlede Import, og den enkelte Nyimportør fik som Regel ikke mere end 10.000—15.000 Kr. i Importtal.

Naar Valutakontoret forsøgte at modernisere Tildelingsgrundlagene for hele Brancher ad Gangen ved at lægge et nyt Basisaar til Grund for Importtallene, fremkom der lignende Vanskeligheder som ved de individuelle Tilpasninger. Størrelsen af Virksomhedernes Import i det nye Basisaar ahang jo af, hvor stort et 1931-Grundlag de havde haft, og man kom ved disse Revisioner af Tildelingsgrundlagene ofte til at begunstige de Virksomheder, der havde været mest energiske til at afpresse Myndighederne

Ekstratildelinger, ogsaa ved mindre tiltalende Midler saasom Udnyttelse af udenlandske Forbindelser o. l.

Efterhaanden som den handelspolitiske Omlægning skred frem, saaledes at Importen først fra England og senere fra Tyskland for mange Varer kom op paa større Beløb end før Valutaordningens Indførelse, viste der sig nye Svagheder i Systemet. Dette var opbygget med det Formaal at kunne gennemføre en retfærdig Nedsæring af Tildelingerne, men det kunde meget daarligt benyttes ved en Forøgelse af Tildelingerne; thi hvis Importørerne ikke frivilligt flyttede deres Begæringer over paa de Lande, hvorfra Importen skulde udvides, kunde der ikke gives dem større Tildelinger end tidligere, uden at det skulde ske ved Hjælp af Ekstratildelinger givet uden Hensyn til Importtallene, efter at de paa Grundlag af Importtallene fordelte Bevillinger var udstedt ved de saakaldte »Hovedtildelinger«. Saasnart Importørerne opdagede, at der var Mulighed for at faa saadanne Ekstratildelinger paa Tyskland og England, begyndte de i større og større Omfang at benytte Importtallene til at søge Bevillinger paa de Lande, hvor det ikke var saa let at faa Ekstratildelinger, og dette førte til en Sprængning af hele Retfærdighedsprincippet i Tildelingerne. Indenfor det bestaaende Tildelingssystemts Rammer kunde disse Vanskeligheder kun overvindes, hvis man berøvede Importørerne Retten til at vælge, hvilke Lande de vilde importere fra, men bortset fra ganske enkelte Varer vovede man ikke at gennemføre en saadan Ændring, dels af handelspolitiske Grunde, dels af Hensyn til Importørernes Modstand mod yderligere at faa Dispositionsfriheden indskrænket.

I Stedet søgte Valutacentralen ved Forhandlinger med Repræsentanter for Brancherne at retlede og paavirke Importørerne til i højere Grad at flytte deres Ansøgninger over paa de Lande, hvor dette af handelspolitiske Grunde var ønskeligt. I de Brancher, hvor der kun var faa Importører, lykkedes det paa denne Maade at faa Systemet til at fungere ganske tilfredsstillende, men paa Omraader, hvor der fandtes flere hundrede eller endog flere tusinde Importører, der tilmed ofte indenfor samme Varenumre importerede i hundredvis af forskellige Varekategorier, kunde man naturligvis ikke naa langt ad denne Vej. Her vilde en langt mere indgribende Kontrol fra Myndighedernes Side have været paakrævet, om de handelspolitiske Omlægninger skulde være forløbet glat. Iøvrigt havde det snævre Samarbejde, som Myndig-

hederne med dette System ligefrem tvang Branchernes Firmaer ind i, den Virkning at øge Branchevældet og Monopoliseringsbestræbelserne i store Dele af Erhvervslivet.

Erhvervsorganisationernes Medvirken i Administrationen og Hemmelighedsprincippet.

Det fremgaar af det ovenfor anførte, at Valutamyndighederne i stor Udstrækning søgte at overvinde Stivheden ved de faste Importtal ved at drage Erhvervsorganisationerne ind i et Samarbejde om Lovens Administration og i Fællesskab med dem skabe individuelle Tilpasninger i Systemet.

I den første Valutalov havde der ikke været Tale om Erhvervsorganisationernes Medvirken. Derimod fik Rigsdagens Valutaudvalg som tidligere nævnt til Opgave at føre stadigt Tilsyn med Administrationen, hvilket skete ved ugentlige Møder, hvor der forelagdes Beretninger fra Valutakontoret. Efterhaanden som Ordningen kom til at bestaa i længere Tid end først antaget, stillede Erhvervene imidlertid Krav om at komme med i Administrationen. Som Følge heraf indførtes i December 1934 et Valutaraad bestaaende af Repræsentanter for Erhvervene og et Ankenævn ligeledes bestaaende af Erhvervsrepræsentanter. For det sidstnævnte kunde Enkeltafgørelser indankes. I December 1935 forøgedes Valutaraadets Indflydelse, samtidig med at Funktionærer fra Erhvervenes Hovedorganisationer fik Adgang til at følge Valutakontorets Administration, og et Samarbejde oprettedes mellem Valutakontoret og Brancheforeningerne, idet disse saavidt muligt skulle stille Forslag til Fordelingen af Importen mellem de enkelte Importører.

Selv denne meget udvidede Adgang til Medarbejde tilfredsstillede dog ikke Grosserernes Hovedorganisationer, der protesterede mod at deres Rolle stadig kun var raadgivende og forlangte egentlig Medbestemmelse. Det kan dog siges, at selvom Erhvervenes Rolle formelt kun var raadgivende, fik de i Realiteten meget stor Indflydelse, fordi Handelsministeren og Administrationen i meget vidt Omfang rettede sig efter deres Ønsker.

Samtidig med at Erhvervsorganisationerne i 1935 fik udvidet deres Indflydelse, afskaffedes Rigsdagens Valutaudvalg efter Krav fra de konservative. Disses Begrundelse var, at de efterhaanden var saa uenige i de Forholdsregler, der blev truffet, at de ikke vilde have noget Medansvar, men deres Frafald maa utvivlsomt

ses i Sammenhæng med den udvidede Indflydelse, som deres mest interesserede Vælgere samtidigt havde faaet gennem den udvidede Erhvervsrepræsentation.

Erhvervenes stigende Indflydelse paa Valutareguleringen skulde komme til at vise sig yderst betydningsfuld. Dette gjaldt ikke mindst Brancheforeningernes Medvirken. Begrebet »anerkendte, forslagsberettigede Brancheforeninger« opstod, og det siger sig selv, at det blev meget nær en Nødvendighed for Branchernes Folk at gaa ind i dem, selvom dette ikke formelt var en Tvang, da Myndighederne skulde sørge for, at ogsaa de udenforstaaendes Interesser blev varetaget. Samarbejdet med Brancherne om Fordelingen til de enkelte Importører udviklede sig efterhaanden — navnlig i Aarene under og efter Krigen — derhen, at Brancheforeningerne i stigende Omfang fik Indflydelse paa Fordelingen samtidig med at et frit Skøn over, hvad der var en rimelig Fordeling, i vid Udstrækning kom til at erstatte de tidligere stive Regler, der havde bygget paa objektive Kriterier.

I Aarene efter 1935 fulgte en vældig Opblomstring af Brancheforeningerne, baade ved at der opstod Brancheforeninger i hidtil uorganiserede Brancher, og ved at de allerede eksisterende Brancheforeninger stærkt øgede deres Medlemstal og tog nye Opgaver op. Dette medførte en fuldstændig Omvæltning i Handelens Struktur, idet Konkurrence og Rivalisering i stigende Udstrækning erstattedes med Samarbejde. Da Hovedorganisationerne samtidig fik stærkt forøget Magt over de enkelte Brancheforeninger takket være deres større Adgang til at øve Indflydelse paa den økonomiske Administration gennem Valutaraadet, Erhvervsfunktionærene og Ankenævnet, gik det danske Erhvervsliv et langt Skridt i korporativ Retning. Og det maa i denne Forbindelse erindres, at Samarbejdet med Erhvervskorporationerne ikke alene angik selve Valutalovens Administration. Da først Valutaraadet — eller som det senere kom til at hedde: Vareforsyningsraadet — var oprettet, blev det naturligvis et Forum for Erhvervenes Diskussioner med Handelsministeren og Administrationen om hele den økonomiske Politik. Og hertil kom saa yderligere, at den øvrige økonomiske Administration, for Eksempel Prisadministrationen og Administrationen af Landbrugets Eksportordninger kom til at følge lignende korporative Linjer som Valutaadministrationen.

Sideløbende med at Kontrollen med Importreguleringens Administration gled fra Rigsdagen over til Erhvervsorganisationerne,

kom man ind i en Udvikling, hvor denne Administration i stigende Omfang kom til at unddrage sig Offentlighedens Kontrol og blev omgivet med administrativt Tummørke, som Venstre engang udtrykte det.

Dette skyldtes først og fremmest den handelspolitiske Udvikling og her atter i første Linje det tyske Krav om Hemmeligholdelse af alle de fra og med Aar 1934 indgaaede dansk-tyske Handelsaftaler. Dette Krav var i og for sig en Meningsløshed. Da Handelsstatistiken ikke var hemmelig, kunde jo enhver efter nogle Maaneders Forløb udfra det faktiske Forløb af Samhandelen med Tyskland i Hovedsagen slutte sig til Traktaternes Indhold. Paa den anden Side forhindrede Hemmeligholdelsen af en saa vigtig Del af Grundlaget for hele Bevillingsudstedelsen, at der kunde gives Offentligheden klar Forstaaelse af saavel en meget stor Del af Enkeltafgørelserne som de principielle Retningslinjer. I Rigsdagen advaredes der i disse Aar Gang paa Gang mod at drøfte Importreguleringens Problemer for aabent Tæppe, og det diskuteredes at indføre en — ogsaa formel — Tavshedspligt for Medlemmerne af Valutareguleringens Udvalg og Nævn.

Nu maa det indrømmes, at Aabenmundethed om Bevillingsudstedelse og Handelspolitik ofte resulterede i Besvælinger fra Udlandet, hvor Pressedebatten om Valutareguleringen fulgtes med stor Aarvaagenhed. Paa den anden Side vakte Hemmeligholdelsespolitikken naturligvis ogsaa Mistænksomhed i Udlandet. I Betragtning af, at Importørklagerne over for ringe Bevillingsudstedelse paa de forskellige Lande alligevel fyldte Aviserne, og at Handelsstatistiken efterpaa gav fuld Besked om Udviklingen i Samhandelen, kan man vist roligt sige, at hele Systemet med den hemmelige Handelspolitik skabte mere Besvær end Nytte.

Det var imidlertid ikke alene de handelspolitiske Hensyn, der medførte, at Valutalovens Administration i stort Omfang kom til at foregaa i Skjul for Offentlighedens Blikke. Hos alle de Erhvervsorganisationer, der efterhaanden blev draget ind i Administrationen, var der absolut intet Ønske om Offentlighed. Tværtimod gjorde de i meget stort Omfang deres Medvirken betinget af, at deres Indstillinger og Standpunkter baade i Enkeltager og i principielle Spørgsmaal kunde holdes hemmelige. Aarsagen var naturligvis, at det ikke kunde undgaaes, at disse Indstillinger kom til at begunstige nogle af deres Medlemmer mere end andre, og for at undgaa Vrøvl med misfornøjede Medlemmer ønskede de Hemmeligholdelse af deres Indstillinger. Et af de grelleste Eks-

empler paa en saadan Hemmeligholdelse fremkom under Valutalovens Behandling i 1937, hvor der blev nægtet det af Folketinget nedsatte Udvalg til Lovens Behandling Oplysning om, hvilken Stilling Erhvervsorganisationerne havde taget til Lovforslaget under nogle forudgaaende Forrhandlinger med et nedsat Embedsmandsudvalg.

Det er klart, at hele Fortielseessystemet virkede meget uheldigt for en Lovgivning, der i den Grad greb ind i Menigmands Dagligliv, saa meget mere som Valutaloven var det vigtigste politiske Stridsspørgsmaal, og Oppositionspressen vrimlede med Angreb, som Valutacentralens Pressebureau kun i ringe Omfang kunde komme til at besvare til Bunds.

Videregaaende Indgreb i Varefordelingen.

Den stadige Fastholden af Valutaordningens midlertidige Karakter og Ønsket om at gribe mindst muligt ind i det frie Erhvervslivs Forhold medførte, at Indgrebene i Varefordelingen i hele Perioden indtil Krigen næsten kun foretoges i Vareomsættningens *første* Led ved selve Bevillingstildelingen til Importørerne. Dette medførte mange Vanskeligheder og Skævheder i Varefordelingen, idet det jo udfra Forbrugernes Interesser er af underordnet Betydning om den ene eller anden Importør tager Varen hjem fra Udlandet, medens der knytter sig langt større Interesser til den senere Fordeling til Fabrikationsvirksomhed, Grossist og Detailhandler.

Ulemperne ved, at der paa denne Maade ikke kunde tilrettelægges en rationel Tildelingspolitik for Industriens Raavarer, er tidligere nævnt, men ogsaa med Fordelingen af Handelsvarerne var der store Vanskeligheder. For Kaffens Vedkommende, hvor Vanskelighederne var særligt store, søgte man at løse dem ved at gribe ind i et *senere* Led i Varefordelingen og give Indkøbstilladelser til Grossisterne, men Ordningen blev meget kompliceret, fordi man ikke tog Skridtet fuldtud og lod Grossisterne frit bestemme, hos hvilken Importør, de vilde købe Kaffen, hvorved Importtallene kunde have været afskaffet.

Det hændte i Aarene før Krigen ofte, at Ændringer i Tildelingerne, der udfra det herskende Retfærdighedssynspunkt overfor Importørerne var rimelige og paakrævede, medførte, at visse Dele af Landet blev forfordelt med Varer, eller at visse Fabrikationer eller Specialartikler blev ramt af ganske utilsigtede Nedskæringer. Før Krigen, da Vareknapheden ikke var saa stor som senere, af-

fandt man sig med Ulemper af denne Art, omend de ofte dannede Grundlaget for voldsomme og ikke uberettigede Angreb paa Importreguleringen, men da Krigen voldsomt forøgede Vareknapheden, var det ikke længere muligt at se bort fra disse Forhold, og der blev derfor optaget en Regulering af Varefordelingen ogsaa i de senere Led. Denne bestod enten i Paabud om, at Importørerne var pligtige at levere de indførte Varer videre til deres sædvanlige Kunder i samme Forhold som tidligere, eller i egentlige Fordelelingsordninger, der ogsaa kom til at omfatte de her i Landet producerede Varer. Men ogsaa ved disse Indgreb i senere Led af Varefordelingen var det Retfærdighedsprincippet overfor de enkelte Erhvervsdrivende, der var Hovedsynspunktet.

Industriens Produktion tilrettelagdes under Krigen i meget vidt Omfang ved Produktionsreguleringer, der administreredes under Vareforsyningsdirektoratet, og som fastlagdes efter Forhandlinger mellem Myndighederne og Industriens Repræsentanter. Disse Produktionsreguleringer fastsatte, hvilke Varer der maatte produceres, hvilke Raavarer der maatte anvendes til dem, og hvorledes Raavarerne og dermed Produktionen skulde fordeles paa de enkelte Virksomheder. Denne Fordeling tilrettelagdes i Princippet saaledes, at de enkelte Virksomheder blev delagtige i Raavarerne i samme indbyrdes Størrelsesforhold, som før Restriktionernes Indførelse, uanset at der ofte vilde kunne opnaas betydelige Fordele i Kvalitet og Besparelser i Raavarer, Brændsel og andre Omkostninger ved en Omlægning og Koncentration af Produktionen.

Naar Princippet om den ligelige Raavarefordeling alligevel blev fulgt, skyldes det dog ikke alene det ovenfor nævnte Retfærdighedssynspunkt, men tillige at denne Tildelingsmaade i Forbindelse med den gennemførte Arbejdsfordelingordning muliggjorde Opretholdelsen af den størst mulige Beskæftigelse, hvad der var af stor Vægt i Krigens første Aar, hvor der var Fare for at Tyskerne skulde tvangsudskrive den ledige Arbejdskraft.

Som ovenfor nævnt blev der for Handelen som Hovedprincip givet Paalæg om, at Varerne skulde videresælges til de hidtidige Aftagere i de hidtidige indbyrdes Størrelsesforhold. Dette gjaldt baade for Salg fra Importør til Grossist, fra Grossist til Detailhandler og fra Detailhandler til Forbruger, de saakaldte private Kunderationeringer. For de Varer, hvor egentlige Mærkerationeringer indførtes, gennembrødes Princippet jo for Salg fra Detailhandler til Forbruger og i nogle Tilfælde ogsaa i de tidligere Led, idet Mærkerne af Detailhandleren leveredes videre til det foregaa-

ende Led i Vareomsætningen. Nu viste det sig imidlertid, hvor vidt gennemført Udviklingen fra Konkurrence- til Monopolideologi var blevet i Erhvervslivet, idet dettes Repræsentanter næsten altid satte sig imod at faa den fri Konkurrence genindført ved at faa Varerne til at følge Mærkerne, og ligeledes gik kraftigt ind for Kunderationeringer i Stedet for Mærkerationeringer ofte med den udtrykkelige Begrundelse, at man ellers kunde risikere store Forskydninger i Omsætningen mellem de forskellige Virksomheder og Omsætningsled.

Paa visse Omraader kom Krigstiden imidlertid til at medføre mere omfattende Forandringer i Handelens Organisation. Vanskelighederne ved at fremskaffe Varer fra Udlandet blev paa nogle Omraader saa store, at det oversteg de enkelte private Importørers Kræfter at overvinde dem, eller de Kvanta, der kunde fremskaffes, var saa smaa, at det var meget ufordelagtigt at have flere Købere til at konkurrere om Købet og Hjemtagelsen. Importørerne indenfor en Række Brancher sluttede sig derfor sammen i Fællesindkøb, der i nogle Tilfælde var rent private Foretagender i andre Tilfælde var underkastet Statens Kontrol. Organisationsformen var meget forskellig, ligefra store permanente Kontorer med Aktiekapital, Bestyrelse og Direktion til Enkeltindkøb, der blot bestod i, at en Storimportør købte hele det i en Handelsaftale aftalte Kvantum for egen Regning og viderefordelte det til de øvrige Firmaer i Branchen. Videresalget af Varerne fra Fællesindkøbene undergik ingen Forandringer, idet Varerne fordeltes videre gennem de sædvanlige Kanaler. Nogle af disse Fælleskøb ophørte efter Krigens Slutning, andre bestaar derimod fremdeles.

Lige før Krigens Afslutning og umiddelbart efter foretoges en Del rene Statskøb i Sverige og England, hvor dog i alle Tilfælde nogle af de hidtidige Importører anvendtes som Agenter. Det var rent midlertidige Foranstaltninger, som gennemførtes, fordi Sælgerne under de ekstraordinære Forhold ønskede disse Vilkaar.

Samtidig blev imidlertid store Dele af Landbrugseksporten overtaget af Staten. Før Krigen havde Handelsaftalerne blot omfattet en gensidig Aabning af Importkontingenter, medens selve Salget af Varerne havde været overladt til de private Eksportører. Under Besættelsen kom man imidlertid under tysk Pres ind paa, at Staten maatte garantere for Leveringen af de aftalte Varer, ligesom Priserne efterhaanden aftaltes samtidig med Kontingenterne ogsaa paa andre Lande end Tyskland. Efter Krigens Afslutning gik man et Skridt videre, idet man imødekom Englændernes Ønske om Sta-

tens Mellemløst ogsaa ved Eksporten, saaledes at der i Englandsaftalerne baade i 1945 og 1946 fastlagdes Leveringspligt for bestemte Kvanta Levnedsmidler til en fastsat Pris for en fleraarig Periode. Ordningen kombineredes som bekendt med Statsgaranti for en bestemt Afregningspris til Landbruget. De Problemer, der knytter sig til Statsovertagelsen af Salget af Landbrugseksporten, ligger udenfor Rammerne for denne Redegørelse.

Efter Krigens Afslutning nærrede Myndighederne ingen Lyst til at genoplive de gamle Importtal fra før Krigen, og Fordelingen af Importen under Krigen havde været saa abnorm, at denne Periode i hvert Fald ikke kunde anvendes som fremtidigt Importgrundlag. For en Tid udskødtes Fordelingsproblemerne for Englandsimportens Vedkommende ved Tilladelsen til den fri Import, men da denne ophævedes, meldte de sig paany. Paa en Række Omraader søgtes de løst ved en stærkere Udspecificering af Importtilladelserne, saaledes at man i Stedet for at give en begrænset Mængde Importtilladelser paa store, omfattende Varegrupper, gav fuld Dækning for Behovet af de vigtigste Varearter og slet ingenting til de mindst vigtige. Desuden kom man ind paa at nedsætte sagkyndige Udvalg af Erhvervenes Folk, som skulde have Tilbuddene fra Udlandet forelagt og udvælge de fordelagtigste, saaledes at det blev Tilbudets Fordelagtighed, der blev afgørende for, om Importøren skulde have Bevilling, og ikke hans Importtal. Man opnaaede ved denne Ordning at faa de mest fordelagtige Varer ind forlods og at slippe en vis Frihed og Konkurrence ind i Systemet. Paa den anden Side medførte den mere skønsmæssige Fordeling af Bevillingerne i Stedet for de tidligere faste Regler, at Myndighederne blev meget afhængige af Brancherepræsentanternes sagkyndige Medvirken, hvilket yderligere styrkede Erhvervsorganisationernes Magt baade overfor deres Medlemmer og overfor Myndighederne.

III. FREMTIDEN

Den Importeringspolitik, der hidtil har været ført, har været et Forsøg paa til Trods for Importreguleringen saa vidt muligt at bevare status quo i det danske Erhvervsliv for ikke at vanskeliggøre en senere Tilbagevenden til Liberalismen. Derfor og for ikke at genere Landbrugets Afsætningsmuligheder blev der holdt igen paa Industriens Ekspansion, og man undlod alle Forholdsregler, der kunde forrykke Forholdet mellem de forskellige Led i Produk-

tionen og Omsætningsprocessen. De enkelte Forslag, der har været fremme om en dyberegaaende Regulering af Erhvervslivet, er blevet skrinlagt af Frygt for, at man herved skulde komme ud i en Udvikling i Retning af Socialisering.

Det har imidlertid vist sig, at det alligevel ikke har været muligt at hindre en Udvikling bort fra Liberalismen i Erhvervslivet, blot er denne Udvikling ikke kommet til at gaa i Retning af Socialisering, men derimod i korporativ Retning. Statsmonopoler og Statsproduktion er blevet undgaaet, men til Gengæld er Erhvervslivet blevet mere og mere gennemsyret af Branchemonopolisme, og Erhvervenes Hovedorganisationer har faaet en dominerende Indflydelse paa den økonomiske Politik, medens den folkevalgte Repræsentations Indflydelse paa denne er traadt stærkt i Baggrunden.

Selvom det skulde blive muligt i den kommende Tid at gaa til en Afvikling af Importreguleringen, hvad intet tyder paa, vilde dette derfor paa ingen Maade betyde en Genoplivelse af liberalistisk Konkurrenceøkonomi. Langt snarere vilde det betyde, at den Indflydelse, Staten nu har paa Erhvervslivets Udvikling, vilde overgaa til de stærke, private Erhvervsorganisationer.

Der kan utvivlsomt ved Bevillingstildelingerne og ved Tilrettelæggelsen af Rationeringerne, hvor saadanne endnu bestaar, gøres en Del fra Statens Side for at give bedre Vilkaar for Konkurrencen mellem de Erhvervsdrivende, men man maa se i Øjnene, at Korporationsaanden har sejret i en saadan Grad i Erhvervslivet, at der ad denne Vej næppe vil kunne opnaas altfor meget i Retning af Konkurrence. Det Erhvervsliv, der saa længe har vænnet sig til den sikre, i mange Tilfælde ligefrem statsgaranterede, Omsætning og Fortjeneste, kan næppe i større Omfang tvangsliberaliseres, selvom Outsidere sikkert hist og her vilde bringe et Pust af Konkurrence ind i Systemet, hvis en Ophævelse af Restriktionerne eller en Ændring af deres Form i mere konkurrencefremmende Retning blev gennemført.

Hovedinteressen kommer derfor til at samle sig om det Spørgsmaal, hvorledes Samarbejdet mellem Staten og Erhvervskorporationerne vil komme til at forme sig: om Staten vil kunne beherske Korporationernes Politik, eller om Korporationerne vil komme til at beherske Statens økonomiske Politik.

Da man ved Importreguleringens Opbygning havde gjort Retfærdighedssynspunktet overfor de enkelte Erhvervsdrivende til Hovedprincippet, var det naturligt, at de Erhvervsdrivendes Orga-

nisationer fik større og større Indflydelse paa Administrationen, thi i dette Hovedsynspunkt var der sjældent Modstrid mellem Erhvervenes og Myndighedernes Interesser, og det var derfor naturligt i stigende Omfang at overlade Varefordelingen til Erhvervenes egne valgte Repræsentanter.

Den Stigning i Monopolismen, dette har fremkaldt, har imidlertid gjort det stedse mere paakrævet, at Staten griber aktivt ind til Fremme af andre Synspunkter end Retfærdigheden i Forholdet mellem de Erhvervsdrivende indbyrdes, nemlig til Fremme af en mere retfærdig Varefordeling til Forbrugerne, en Nedpresning af Pris- og Omkostningsniveauet samt en Tilrettelæggelse af Import og Produktion, hvor de mest vigtige Behov gaar forud.

Paa Baggrund af de Erfaringer, man i Førkrigstiden gjorde med udenlandsk Indblanding i vor Importregulering og Investeringspolitik, er det naturligt at spørge, om en Styrkelse af Statens Magt over Erhvervslivet ikke vil give Udlandet yderligere Muligheder for at øve Pres paa vor økonomiske Politik.

Saalænge der i Udlandet bestaar en vidtgaaende Statskontrol med Im- og Eksport, vil en stærk Samhandelspartner imidlertid altid kunne øve Pres paa vor økonomiske Politik ved Underbinding af vore Tilførsler af vigtige Varer eller ved at knytte Betingelser til Aftagelsen af vor Eksport. Der er ingen Tvivl om, at Aktiviseringen af Stormagternes Handelspolitik vil komme til yderligere at begrænse de smaa Landes Muligheder for at føre en uafhængig, økonomisk Politik, men i denne Udvikling vil Omfanget af vore Statsindgreb i det økonomiske Liv sikkert blive mere afgørende for hvilke Former, det uundgaaelige udenlandske Pres vil iklæde sig, end for selve Styrken af Presset.

Stormagternes forøgede økonomiske Pres paa de smaa Nationer i Forbindelse med Forarmelsen af vore hittidige Storkunder England og Tyskland vil utvivlsomt i Fremtiden udsætte dansk Økonomi for en haard Belastning. Med stadig større Styrke vil det Spørgsmaal da trænge sig paa, om Bestemmelsen over den danske Produktions Retning og Omfang fremdeles kan overlades til monopolistiske Erhvervsorganisationer, hvis Opgave det er at varetage deres Medlemmers Særinteresser uden Hensyn til Følgerne for Landets Økonomi som Helhed.